

PÄIVI PÖNTINEN

Metodisella matkalla

Faircloughin kriittinen diskurssianalyysi ja mediaetnografian ongelmat

*Artikkeli perustuu kirjoittajan 'tutkimus(matka)päiväkirjaan'. Siinä kar-
toitetaan teoreettis- metodista polkua, jonka päämääränä oli ratkoa
tutkimuksen lähestymistavan, 'pinnallisen' etnografian ja sen tavoit-
teen 'syvien merkitysten' löytämisen välinen ristiriita. Ongelmaa ja sen
ratkaisureittiä eritellään artikkelissa kirjoittajan oman tutkimusaineis-
ton kautta, joka käsittelee mediakäytäntöjen ja niitä arvottavien kult-
tuuristen jäsenystapojen muutoksia. Mahdollisena metodisena rat-
kaisuna esitellään Norman Faircloughin kehittämä versio ns. kriitti-
sestä diskurssianalyysistä. Tarkkaa tekstianalyysia ja yhteiskunta-
teoriaa yhdistävässä analyysimallissa on nähtävissä kiinnostavia
rinnakkaisuuksia kulttuuritutkimuksen ns. kriittisen vastaanoton etno-
grafian kanssa. Artikkelin lopuksi arvioidaan analyysitavan sovellus-
mahdollisuuksia mediaetnografiaan ja ehdotetaan ratkaisuja joihinkin
sen ongelmiin.*

■ Kulttuuritutkimuksen 'perinteeseen' (vrt. Steadman 1992) nojaavalle etnografille vastaanottotutkimuksen käynnissä oleva teoreettis- metodisten diskurssien kamppailu tuntuu välillä aika tukalalta. Meneillään olevassa väitöskirjatyössäni olen joutunut poh- timaan sitä, miten tehdä päätelmiä ihmisten arkipäivästä heidän haastattelupuheensa pohjalta. Miten tutkia nuorten mediakäytäntöjen ja niitä arvottavien kulttuuristen jäsen- nysten muutoksia, kun aineistona on nuorten haastattelutilanteessa tuottama puhe omista median käyttötavoistaan osana heidän arkipäiväänsä.

Ennen muuta kysymys tutkijan ja tutkimusaineiston kulttuurisesta paikasta las- keutui jo aineistoni alustavassa analyysivaiheessa diskursiivisista sfääreistään arkipäi- vän tutkimuskäytäntöjeni tasolle. Parin kolmen tunnin kahvilakeskustelun, vaikka kuin- ka leppoisan, nimittäminen etnografiaksi alkoi tuntua menetelmälliseltä itsepetokselta. Näin kävi siitä huolimatta, että alan kirjallisuudessa mediaetnografittu sinnikkäästi puo- lustavat etnografian käsitteen oikeutusta silloinkin, kun 'etnografia' pohjautuu yksin- omaan laadullisiin haastatteluihin. Näkökannan mukaan metodista samankaltaisuutta (antropologit saattavat elää vuosia tutkittaviensa kanssa) olennaisempaa on tutki- musasenne. Mediaetnografi jakaa antropologisen etnografian kiinnostuksen siihen, 'mi- ten ihmiset elävät omaa kulttuuriaan'. (Ks. esim. Ang 1989; vrt. esim. Gillespie 1995).

Refleksiivisyyttä penäävien lailla tunsin olevani kaikkea muuta kuin hajuton ja mauton — saati sitten äänetön¹ — osapuoli omissa 'etnografisissa' haastatteluissa- ni. Asian problematisoiminen ei mielestäni silti vielä tehnyt tutkimuksestani etnografis-

ta. Mitä enemmän reflektoin sitä vakuuttuneemmaksi tulin, että aineistoni oli kulttuuri-
sesti varsin kiinnostava, mutta että sen avulla en välttämättä pystynyt sanomaan pal-
jonkaan siitä, miten nuoret lopultakin omaa kulttuuriaan elävät. Sen sijaan pystyin
tarkastelemaan aineistoni nojalla sitä, mitä ja miten he päättävät tietyssä tilanteessa —
nimittäin haastattelun kontekstissa — itsestään ja kulttuurisista käytännöistään kertoa.
Tästä syystä tuntui luontevalta lähteä etsimään metodista selustaa diskurssianalyysin
puolelta.

Oma kysymyksensä on, että kulttuuritutkimuksessa orastavan 'takaisin juurille -
liikkeen' kannattajana en ole voinut kiusaantumatta kuunnella kritiikkiä, jossa kulttuuri-
tutkimusta(kin) on syytetty rakenteiden unohtamisesta. 'Lingvistisen kääntein' innoit-
tamina kaikki tutkivat vain diskursseissa rakentuvia identiteettejä. (Kritiikin esittelystä
ks. esim. Kivikuru 1995). Korostaahan hollantilaisen kulttuuritutkijan, Ien Angin, pe-
räänkuuluttama 'takaisin juurille' - ajatus kuitenkin juuri mediatekstien vastaanoton ja
siihen liittyvien kulttuuristen käytäntöjen kontekstualisoinnin tärkeyttä (ks. esim. Ang,
1990; vrt. esim. Hall et al. 1980).

Angin näkemys on alusta alkaen ollut oman tutkimukseni keskeisin teoreettis-
metodinen lähtökohta, ja siitä luopuminen olisi tuntunut 'lingvistisen kääntein' koke-
neellekin teoreettis(poliittis)elta itsepetokselta. Tällä erää tutkimukseni interdiskursiivi-
seen identiteettiongelmaan näyttäisi kuitenkin tarjoavan ainakin osittaisen metodisen
ratkaisun Norman Faircloughin kehittämä versio ns. kriittisestä diskurssianalyysistä.

Omaa lähestymistapaani on kuitenkin kenties osuvinta nimittää 'etnodiskursiivi-
seksi' (vrt. Comer et al. 1990). Olen kiinnostunut sekä diskurssityypeistä/kulttuurisista
jäsenyksistä, joita nuoret haastattelutilanteessa hyödyntävät, että niiden avulla mer-
kityksellistetyistä mediakäytännöistä. Tarkastelun kontekstualisoinnin lisäksi työni 'me-
diaetnografisena' lähtökohtana on ollut laajentaa vastaanottotutkimusten televisiokes-
keinen ja muutamaaan lajiyyppiin (lähinnä uutisiin ja saippuasarjoihin) keskittynyt nä-
kökulma koko mediaympäristöä koskevaksi. Lisäksi 'merkityksenannon huippuja', ku-
ten faniutta, enemmän minua kiinnostaa arjen rutiinien ja rituaalien (vrt. Giddens
1984) tuottamien mediakäytäntöjen 'pannukakkumaisema'.

Fairclough, diskurssianalyysin Ien Ang

Norman Faircloughin ja Ien Angin teoreettiskäsitteellisissä lähtökohdissa on muutamia
mielenkiintoisia rinnakkaisuuksia, ja siten ne tuntuvat myös epistemologisesti hyvin
yhteensovitettavilta. Angin (1990) 'takaisin juurille' - kutsu oli vastaus australialaisen
tutkijan, Meaghan Morrisin (1988, 20), esittämään kritiikkiin kulttuuritutkimuksen
'banaalisuudesta'. Morrisin mukaan ns. yleisöetnografiset lähestymistavat olivat tuot-
taneet pienin muunnoksin tuhansia toisintoja samasta mielihyvää, vastarintaa ja kult-
tuurin kulutuksen käytäntöjä käsittelevästä artikkelista.

Morrisin kritiikin aiheellisuutta korostavassa vastauksessaan Ang (1990, 244)
esitti, että kulttuuri(tutkimukselli)sempi lähestymistapa vastaanottoon ei saisi pysähtyä
pseudo- intiimiin hetkeen, jolloin vastaanottaja ja mediateksti kohtaavat. Sen sijaan
mielenkiinnon pitäisi kohdistua siihen, miten yhteiskunnalliset valtasuhteet artikuloitu-
vat vastaanottotavoissa. Jotta kulttuuritutkimuksen 'banaalisuus' vältettäisiin, yleisötut-

kimuksen etnografinen näkökulma olisi Angin mukaan liitettävä laajempaan teoreettiseen viitekehykseen. Tällöin etnografia ei olisi vain hienostunutta empiiristä yleisötutkimusta, vaan sen avulla voitaisiin ymmärtää vallitsevaa kulttuurista tilannetta niin rakenteellisesti kuin historiallisestikin.

Angin mielestä ei tarvita niinkään lisää etnografisia tutkimuksia eri yleisryhmistä kuin joukkoviestinnän vastaanotosta olennaisena osana arkisia kulttuurisia käytäntöjä. Nämä käytännöt taas artikuloivat niin 'subjektiivisia' kuin 'objektiivisia', niin 'mikro' kuin 'makrotasonkin' ilmiöitä. Kyse on siis jonkinlaisesta etnografian käsitteellisestä 'globalisoinnista'. Tämä edellyttää myös palaamista yhteen 'klassiseen' kulttuuritutkimuksen käsitteeseen, hegemoniaan, jonka yleisön loputonta vastarintaa korostava etnografia oli välillä hylännyt epämuodikkaana. (Ang 1990, 244, 248).

Angin tapaan brittiläinen kielentutkija Fairclough korostaa kriittisessä diskurssianalyyssissään tutkimuksenteon poliittista luonnetta sekä vallan käsitteen ja laajempien sosiokulttuuristen prosessien analyysiin sisällyttämisen tärkeyttä. Myös Fairclough haluaa palauttaa tarkastelun keskiöön hegemonian käsitteen.

Kriittisen diskurssianalyysin päämääränä on Faircloughin (1993, 135) mukaan tarkastella diskursiivisten käytäntöjen, diskursiivisten 'tapahtumien' ja tekstien usein vaikeaselkoisia suhteita laajempiin sosiokulttuuriin rakenteisiin ja prosesseihin. Kysymys on toisin sanoen siitä, kuinka diskursiiviset käytännöt syntyvät ja muotoutuvat ideologisesti valtasuhteissa ja -kamppailuissa ja kuinka diskurssien ja yhteiskunnan välisen suhteen vaikeaselkoisuus ilmentää vallan ja hegemonian toimintaa. Siksi käytäntöihin osallistuvat voivat olla diskurssin, ideologian ja vallan suhteista tietämättömiä.

Itse asiassa Fairclough (1992a, 23- 25) kritisoi yhtä diskurssianalyysin 'valtavirtausta' — Potterin ja Wetherellin (esim. 1987) diskurssianalyttista lähestymistapaa — vallan unohtamista — analogisesti aivan samoin perustein kuin Ang arvostelee osaa vastaanottotutkimuksista. Anghan (1989; 1990) tekee selvän eron kulttuuritutkimuksen 'perinteestä' lähtevän ns. vastaanoton kriittisen etnografian ja 'valtavirtaan' kuuluvien, käyttötarkoitustutkimuksen perinteestä lähtevien vastaanottotutkimusten välille. Sekä diskurssianalyysin että vastaanottotutkimusten piirissä on siten virtauksia, joissa tarkastelun kontekstualisointi ja vallan analyysi on kehittymätöntä.

Faircloughin (pyhät) kolmiyhteydät

Fairclough (1992a, 5, 72- 74) on pyrkinyt kehittämään sellaista 'diskurssin yhteiskunnallista teoriaa' ja metodista lähestymistapaa, joka auttaisi ymmärtämään, kuinka kielelliset muutokset kytkeytyvät laajempiin yhteiskunnallisiin ja kulttuuriin muutosprosesseihin. Lähestymistavassa yhdistyy kolme analyttistä perinnettä, joista jokaista Fairclough pitää diskurssianalyysille välttämättömänä: 1) lingvistinen tekstianalyysi, 2) mikrososiologinen analyysi, jossa sosiaaliset käytännöt nähdään ihmisten aktiivisesti tuottamiksi ja ymmärtäviksi arkipäivän kautta ja 3) makrososiologinen analyysi, jossa sosiaalisia käytäntöjä tarkastellaan suhteessa yhteiskunnallisiin rakenteisiin.

Faircloughin (emt., 3- 4) diskurssin ja diskurssianalyysin käsite on samoin kolmiulotteinen. Jokainen diskursiivinen 'tapahtuma' (esimerkki diskurssista) nähdään samanaikaisesti 1) tekstinä, 2) diskursiivisen käytännön ja 3) sosiaalisen käytännön

tapauksena. Tekstiulottuvuuden erittelyssä keskitytään kielen sisältöön ja muotoon. Diskursiivisten käytäntöjen ulottuvuudessa eritellään tekstin tuotanto- ja tulkinta-prosessien luonnetta, esimerkiksi millaisia diskurssityyppejä (myös yhteiskuntateoreettisessa mielessä, ks. alla) hyödynnetään ja miten niitä yhdistellään. Sosiaalisen käytännön ulottuvuudessa tarkastelu siirtyy diskursiivisen 'tapahtuman' yhteiskunnallisiin ehtoihin. Tällöin analysoidaan esimerkiksi 'tapahtuman' ja sen seurauksia muovaavia institutionaalisia olosuhteita, mutta toisaalta myös diskurssin tuottavia ja rakentavia vaikutuksia.

Edellä kuvatussa mielessä Faircloughin diskurssin käsite on esimerkiksi 'foucaultlaista', yhteiskuntateoreettista diskurssin käsitettä suppeampi (vrt. Foucault 1972). Toisin kuin Foucault'illa (joka ei analysoinut tekstejä), Fairclough (emt., 63) viittaa diskurssilla (vain) puhutun ja kirjoitetun kielen käytön ymmärtämiseen sosiaalisena käytäntönä. Tämä määrittely eroaa myös lingvistiikan ja pragmatiikan tavasta pitää diskurssia yksilöllisenä toimintana tai tilannemuuttujien heijastumana.

Käsitteellistettäessä diskurssi Faircloughin tapaan se ymmärretään sekä toiminnan että esittämisen muodoksi samalla kun diskurssin ja yhteiskunnallisten rakenteiden suhde nähdään dialektiseksi. Yhteiskunnalliset rakenteet muovaavat ja kahlitsevat diskursseja, mutta toisaalta diskurssit ovat myös yhteiskunnallisesti tuottavia. Tässä yhteydessä Faircloughin diskurssin käsitteeseen sisältyy myös 'foucaultlainen' ulottuvuus: diskurssi ei ole ainoastaan maailmaa esittävä käytäntö vaan myös sitä tulkitsevaa, tuottavaa ja rakentavaa toimintaa² (emt., 64).

Faircloughin mukaan diskurssin maailmaa rakentavissa vaikutuksissa voidaan edelleen erottaa kolme aspektia. Diskurssit ovat rakentamassa³ 1) sosiaalisia identiteettejä, 2) sosiaalisia suhteita ja 3) tieto- ja uskomusjärjestelmiä (vrt. Foucault 1972). Kaikista diskursseista löytyvät kielen ja merkitysulottuvuuksien vastaavat kolme funktiota. Fairclough kutsuu näitä nimillä 'identiteettifunktio', 'sosiaalisten suhteiden funktio' ja 'maailmaa tulkitseva funktio' (vrt. Halliday 1978). Diskursiivisissa käytännöissä voidaan sekä säilyttää että luoda uutta, eli yhtäältä uusintaa ja toisaalta muuttaa yhteiskuntaa (sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä) (emt., 64-65).

Analyysimallin soveltaminen käytännön tutkimustyöhön tarkoittaa ensinnäkin, että teoreettis- metodisia työkaluja on välttämätöntä etsiä kolmelta suunnalta: (ns. systeemimis- funktionaalisesta) lingvistiikasta, etnometodologisesta keskusteluanalyysista ja yhteiskuntateorioista — kahdesta ensimmäisestä lähinnä metodisia ja viimeisestä teoreettisia välineitä. Itse analyysia tehdään diskurssin kolmella ulottuvuudella (tekstin, diskursiivisten käytäntöjen ja sosiaalisten käytäntöjen). Erittelyn kohteeksi taas voidaan ottaa yksi tai useampi, analyttisesti erotettu mutta käytännössä päällekkäin menevä, diskurssin rakentava aspekti (sosiaaliset identiteetit, sosiaaliset suhteet ja/tai tieto- ja uskomusjärjestelmät).

Omassa tutkimuksessani diskurssin kolmen analyysiulottuvuuden huomioiminen merkitsee sitä, että tarkastelen jokaista haastattelua diskursiivisena 'tapahtumana', tekstinä, jonka tekstuaalisessa rakenteessa on jälkiä niin sen tuottamis- ja tulkinta-prosesseissa hyödynnetyistä diskursiivisista käytännöistä kuin 'tapahtumasta' sosiaalisena käytäntönäkin. Tekstin tuottamis- ja tulkintaprosessit tarkoittavat haastattelujeni

kohdalla minun ja haastateltavani väliseen vuorovaikutukseen vaikuttaneita tekijöitä haastattelutilanteessa. Kummankin vuorotellen — tai osittain päällekkäin — tuottama, toisen puheen jatkuvaan tulkintaan perustuva puhe (diskursiivisine jäsenyksineen) muodostaa siten tutkimuksessani analysoitavan diskursiivisen 'tapahtuman' tekstin.

Diskursiivisten käytäntöjen ulottuvuuden analyysi on työssäni niiden kulttuuristen jäsenysten — tieto- ja uskomusjärjestelmien — käyttötapojen erittelyä, joiden avulla haastattelemani nuoret haastattelun kuluessa jäsentävät suhdettaan eri medioihin osana arkenaan. Olennaista siis on, että käytetyt jäsennystavat (Faircloughin kielellä diskurssit/diskurssityypit 'foucaultlaisessa' mielessä) eivät ole yksilöllisiä, vaan kulttuurisia 'koska ihminen voi pelata vain sellaisia "kielipelejä", joita muutkin pelaavat' (ks. Suoninen 1993, 130; myös Wittgenstein 1981). Kulttuurisia jäsennyksiä käyttäessään nuoret myös rakentavat/tulevat rakentaneeksi haastattelutilanteessa sosiaalisia identiteettejä — toisin sanoen he esittävät/tulevat esittäneeksi minulle haastattelun kuluessa versioita 'itsestään'.

Haastattelutilanteen luonne, tilannekonteksti, ja siinä eri diskurssityyppien avulla tuottamamme 'subjektipositiot' (ks. alla) taas määrittävät yhdessä tuottamaamme diskursiivista 'tapahtumaa' sosiaalisena käytäntönä. Sekä haastateltava että minun vuorovaikutustilanteessa käyttämät diskurssityypit voivat osaltaan rakentaa meistä esimerkiksi vallan käytön suhteen joko selvästi epätasa- arvoisen tutkija ja tutkittava - parin, tai sitten voimme käyttämillämme diskurssityypeillä pyrkiä 'tasa- arvoistamaan' valta- asetelmaa — tai ainakin luoda illuusion tasa- arvosta (ks. alla; myös Fairclough 1992a, 201- 207).

Tekstianalyysin tuskaa

Faircloughin analyysimalli tarjoaa kaikkein lonkeroineen ainakin ei- lingvistikolle lähes pökerryttävän määrän diskurssin tekstiulottuvuuden analyysimahdollisuuksia. Kenties yllättävää — mutta myös metodisesti selkeyttävää — mallissa on etnometodologisen keskusteluanalyysin keskeinen metodinen asema. Tutkimustradition (ks. esim. Sacks et al. 1974; Peräkylä 1992) keskeisyys mallissa korostuu epäsuorasti siksi, että Fairclough ei kovinkaan paljon esittele sellaisia kielitieteestä lainattuja analyysiulottuvuuksia, joita ei jossain muodossa sovellettaisi myös keskusteluanalyysissä.

Ainakin ensi ajattelemalla keskusteluanalyysin hyödyntämisen laajuus voi tuntua yllättävältä siksi, että epistemologisesti Fairclough (1992a, 17- 18) näkee etnometodologisessa keskusteluanalyysissä paljonkin kritisoitavaa. Hän pitää kyseenalaisena keskusteluanalyysin näkemystä, että sanojen ja lausumien merkitykset määrittyvät yksinomaan vuorovaikutuskontekstissa. Vieruspariperiaatteen vaikutukset lausumien merkityksellistäjänä vaihtelevat Faircloughin mukaan diskurssityypeittäin (vrt. Hakulinen et al. 1989, 130). Keskusteluun osallistujat saattavat myös hyödyntää monia eri diskursseja keskustelun kuluessa ja siten osallistujien on jatkuvasti neuvoteltava asemansa ja suhteensa näihin diskursseihin (vrt. myös Foucault 1972).

Fairclough (1992a, 19- 20) kritisoi keskusteluanalyysia myös valta- tekijän laiminlyömisestä keskustelussa. Hänestä diskurssit ovat osa laajempia sosiaalisen elä-

män, sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisten identiteettien tuottamisen prosesseja. Kuitenkin keskustelunalyysin valtaosin tuottama 'harmoninen lukutapa' (ks. kuitenkin esim. Button & Lee 1987) tasavertaisten keskustelukumppanien kesken antaa vaikutelman, että diskurssin tuottaminen itsessään olisi toiminnan päämäärä. Puutteistaan huolimatta etnometodologinen keskustelunalyysi on Faircloughin mukaan kuitenkin keskeisellä tavalla valaissut vuorovaikutuksen luonnetta. Metodisesti sitä voidaan aivan hyvin soveltaa myös niihin diskurssin ulottuvuuksiin, joita keskustelunalyysi itse ei tarkastele.

Käytännössä tekstiorientoituneen analyysin soveltaminen haastatteluaineistoon tuntuu ainakin monella yhteiskuntatieteilijällä tyssäävään aineiston purkuvaiheeseen. Vähänkin laajemman aineiston litteroiminen/litteroituttaminen(kin) analyysitavan edellyttämälle tarkkuustasolle tuntuu lähinnä mielettömältä ajanhaaskaukselta, ja kaikkien öhkäisyjen ja ähkäisyjen toistaminen litteraatiossa vain analyysia sekoittavalta.

Keskustelunalyysin mukaisen litteroinnin tarkkuus perustuu kuitenkin näkemykseen, että dialogissa kaikki on potentiaalisesti merkityksellistä, myös sellaiset varsin jäsentymättömiltä tuntuvat ilmiöt kuin tauot, epäröinnit, katkot, korjaukset yms. (Hakulinen et al. 1989, 29). Tosin öhkäisy ja ähkäisy - ongelmatiikkaa on pohdittu myös itse lähestymistavan piirissä. Stubbs (1983, 229) korostaa, että nähtäville nostettuna monet keskustelun sekoilut, epämääräisyydet yms., joiden ohi keskustelun osanottajan huomio varmasti liikuu, saavat helposti turhankin korosteisen aseman (ks. Leino et al. 1986, 33).

Fairclough (1992a, 229) katsoo, että tutkimusongelma ja -kysymykset tietenkin määrittävät, kuinka tarkkaa litteraatiota on syytä soveltaa. Päätös on hänestä aina harkinnanvarainen; millään litteraatiotarkkuudella ei voida kuvata kaikkia puheen yksityiskohtia. Hän kuitenkin painottaa sitä usein unohtuvaa näkökohtaa, että litteraatio on aina samalla puheen tulkintaa ja Ochia (1979) siteeraaten esittää kantanaan, että litteraatio on teoriaa. Fairclough itse pitää moneen tarkoitukseen soveltuvana litteraation minimitasona(!) keskustelunalyysin 'karkeaa' litteraatiotasoa. Se perustuu näkemykseen, että 'jos tutkimme tekstejä, voisimme myös ottaa ne vakavasti'.

Omassa työssäni olin (onnekseni) päätenyt Faircloughin lähestymistavan mahdollistavaan litteraatiotasoon ennen kuin edes tiesin aikovani hänen malliaan tutkimukseeni soveltaa. Siihen oli johtanut oma 'lingvistinen kääntein' aineiston purkuvaiheessa. Ensimmäinen, yhteiskuntatieteissä usein käytetty 'vähän sinnepäin' - litteraatio tuntui hävittävän uskomattoman määrän nauhalla kuultavissa olevaa vuorovaikutuksen rikkautta ja samalla aineistoni tulkintapotentiaalia. Interaktion keskeisyys tutkimusaineistossani sysäsikin minut aluksi etsimään metodisia apuvälineitä juuri keskustelunalyysista.

Päätin tarkentaa tutkimukseni litteraatiotason interaktionäkökulman (ks. esim. Alasuutari 1993, 111- 149) huomioon ottavaksi, mutta kuitenkin (vain) sellaiseksi, että se (vielä) avautuisi sitä lukevalle ilman erikoismerkkin tuntemusta. Keskustelunalyysin tarkkojen transkriptiotapojen monitieteellisiä sovelluksia rajoittaa työläytensä lisäksi se, että ne näyttävät asiaan vihkiytymättömistä lähinnä hieroglyfialta.

Työni nykyisessä, sanatarkassa litteraatiotiasossa huomioidaan niin päällepuhunnat, virheet, toistot kuin takeltelutkin. Prosodisista keinoista (esim. sävelkorkeus ja

- kulku), joita puhuja voi käyttää korostaakseen jotakin elementtiä puheensa virrassa, olen ottanut mukaan ainoastaan versaalilla merkitsemäni — hyvin tulkinnanvaraiset — painotukset. Taukojen merkinnässä prosodia on litteraatiossani löyhästi läsnä. Kaikkein lyhimpiä puheen taukoja olen merkinnyt pilkuin, jolloin niitä edeltävä intonaatio on tasainen keskeneräisen ilmauksen merkinä. 'Aavistuksen verran' pidempiä, laskevan intonaation jälkeisiä taukoja olen merkinnyt yhdellä pisteellä. Tätä pidempiä taukoja olen merkinnyt 'yhteiskuntatieteelliseen tapaan' (vrt. myös Fairclough 1992a) eri määrällä taukopisteitä korvakuulolta, enkä tarkemman keskustelunanalyysin transkription tavoin sekuntikellolla mitaten.

Litteraatioavun lisäksi toivoin löytäväni keskustelunanalyysistä myös analyttistä apua. Oman työni osalta en ollut oikein vakuuttunut ns. lähiluvun metodin hedelmällisyydestä, ainakin jos sillä tarkoitetaan vain 'aineiston lukemista, lukemista ja vielä keran lukemista'. 'Etnografiani' näyttäytyi entistäkin pinnallisempaan, kun 'syvät merkitykset' tuntuivat itsepintaisesti pysyvän syvyyksissään haastattelutekstien useammista lukukerroista huolimatta.

Pelkästään keskustelunanalyysin 'mikroanalyttisen' näkökulman soveltaminen tuntui kuitenkin etäännyttävän työni kovin kauaksi lähtökohdastaan, tarkastelun laajempaa kontekstualisointia korostavasta kulttuuritutkimuksen 'takaisin juurille' -näkemyksestä. Faircloughin kriittinen diskurssianalyysi tarjoaakin paitsi tavan jäntevöittää tekstitason erittelyä keskustelunanalyysin metodein myös tavan yhdistää tämä 'mikroanalyttinen' näkökulma 'makroanalyttiseen' näkökulmaan.

Rakenteellistaminen: intertekstuaalisuus, hegemonia ja muutos

Diskurssianalyttisen viitekehyksensä 'makrotasolla' Fairclough (1992a) on kiinnostunut diskursiivisten käytäntöjen muutoksista ja niiden suhteesta laajempiin sosiokulttuurisiin muutosprosesseihin. Lähestymistapa perustuu diskursiivisten käytäntöjen osalta intertekstuaalisuuden ja sosiaalisten käytäntöjen osalta hegemonian käsitteeseen perustuvaan vallan analyysiin. Faircloughin mukaan historiallisten muutosten tarkastelun tulisi olla kriittisen diskurssianalyysin tärkein tutkimuskohde, jos se haluaa osoittaa hedelmällisyytensä tämänhetkessä yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa.

Fairclough (1993, 137) on kiinnostunut historiallisesta muutoksesta kahdessa mielessä. Yhtäältä kohteena ovat pidemmän aikavälin muutokset diskursiivisissa järjestyksissä (ks. alla; vrt. Foucault 1972). Tällöin tarkastellaan yhteiskunnan eri osaluokkien sekä instituutioiden sisällä ja välillä muuttuvia diskursiivisia käytäntöjä yhtenä yhteiskunnallisen muutoksen puolesta. Toisaalta kiinnostus kohdistuu yksittäisiin diskursiivisiin 'tapahtumiin'. Ne ymmärretään ihmisten hetkellisinä ja paikallisina neuvottelupyrimyksinä epävakaina ja muuttuvissa sosiokulttuurisissa olosuhteissa. Näissä 'tapahtumissa' hyödynnetään ja usein myös muunnetaan vallitsevia diskursiivisia käytäntöjä ja järjestyksiä (vrt. Ang 1990 yllä; ks. myös Morley 1991).

Intertekstuaalisuuden käsitteellä Fairclough korostaa (1992a, 103- 104) tekstien heterogeenisuutta ja usein ristiriitaisia, tulkinnan ambivalenttiutta aiheuttavia aineksia. Faircloughin käyttämässä muodossa käsite on saanut vaikutteita etenkin Foucault'n (1972) ja Bahtinin (1986; ks. myös Kristeva 1986) ajattelusta. Hän erottaa intertekstu-

aalisuudessa ranskalaisten diskurssianalyttikojen tapaan 'ilmeisen' ja 'rakenteellisen' ulottuvuuden (vrt. Authier- Révuz 1982; Mainguenu 1987).

'Ilmeinen' intertekstuaalisuus tarkoittaa toisen tekstin avointa sisällymistä toiseen tekstiin. Toisin sanoen sen läsnäolosta annetaan tekstin pintatasolla selvä vihje, kirjoitetussa tekstissä esimerkiksi lainausmerkeillä ja puhutussa esimerkiksi tyyliin 'kuten A:lla on tapana sanoa'. Tekstin 'rakenteellinen' intertekstuaalisuus, tai Faircloughin termein interdiskursiivisuus, tarkoittaa puolestaan niitä tekstityyppejä tai diskurssikonventioita, joita käyttäen teksti tuotetaan. Silloin kun ei ole tarpeen erotella, kummanlaisesta intertekstuaalisuudesta on kyse, Fairclough puhuu pelkästään intertekstuaalisuudesta.

Kuten ranskalaiset diskurssitutkijat myös Fairclough korostaa diskursiivisten muodostumien monimutkaisen, toisistaan riippuvan kokoonpanon olevan ensisijainen osiinsa nähden. Kokoonpanolla on ominaisuuksia, joita ei voi ennustaa sen osista. Ranskalaiset diskurssianalyttikot käyttävät tästä rakenteellisesta kokonaisuudesta käsitettä interdiskurssi, Fairclough sen sijaan soveltaa analyysimalliinsa Foucault'n 'yhteiskuntatieteellistä' diskursiivisen järjestyksen käsitettä (vrt. Foucault 1972).

Intertekstuaalisella analyysillä on Faircloughin (1992a, 9- 10) mukaan tärkeä välittävä rooli tekstin yhdistämisessä kontekstiinsa. Aikaisempien tekstien ja tekstityyppien hyödyntäminen ja artikuloituminen kunakin hetkenä, tiettyssä diskursiivisessa 'tapahtumassa', riippuu siitä, miten diskursiivinen 'tapahtuma' suhteutuu vallitseviin hegemonisiin kamppailuihin. Diskursiivinen 'tapahtuma' voi joko kyseenalaistaa hegemonisia käytäntöjä ja suhteita tai se voi ottaa ne annettuina.

Seuraava, oman haastatteluaineistoni yhdestä diskursiivisesta 'tapahtumasta' lainamani tekstikatkelma kuvastaa minusta hyvin 'tapahtuman' suhdetta hegemonisiin käytäntöihin ja diskursiivisiin järjestyksiin.

pp: Käytä tota, ikinä missään konserteissa tai teatterissa tai jotain semmosta?

aa: Emmä teat- , mut kyl mä KONSERTEIS aika paljo.

pp: Minkä tyyliä?

aa: Tollasii niinku, tollast niinku vähän rokkimus- , hevii ja tollasta.

pp: Missä sä käyt?

aa: No, mitä nyt ollu Jäähallissa ja, tollasii käyny.

pp: Nii et sä käyt ihan näit ulkomaisii bändei [kattomassa?

aa: [Joo, niit, oon mä sit, niinku jossain Lepakos käyny jotai ku näit suomalaisii on ollu ni ... Emmä sit no, niin no emmä oikeestaan mit ollu sit, just jotain, mitä näit on noit isompii juttui ku oli sillon Metallica oli ja, Oulunkylässä ja, tällasii ... Et emmä tiä et, kyl mä AATTELIN et TEATTERIS vois kyl joskus käydäkki. Pitkään aikaan joskus pienen käyny mut—

pp: Olitsä sillon perheen kanssa vai koulun kanssa vai miten?

aa: Meil oli joskus, jotai tollast niinku et, no se oli kyl joskus iha ALA- asteel ku me käytiin just sillee et oli niinku, niinku luokka ja sit oli vanhemmat tuli kans sinne ... Et se oli joskus niinku kolmannel tai joskus, ku mä viimeks oon käyny ... Tai kyl mun piti sitä HAIPPII mennä kattomaan, mut sit tai ku meidän ois pitäny koulust saada niit lippui, tai sielt, sielt, just sielt taide ja ympäristökasvatuksen maikka ku se ois myyny niitä, mut sit ne oli loppu- nu jo ... ni, emmä sit menny sinnekkää.

pp: Yhym. Käytä missään, tai ooksä ikinä käyny jossain NÄYTTELYISSÄ? Kiinnostaaks semmoset sua yhtään?

aa: Joo tai mun piti mennä sinne KÄÄRMEnäyttelyynki tai mikä se on se matelija- , mut tota, ja sit mikä se on, missäköhän se oli, onks se ELÄINmuseos vai missä se on nyt joku tolanen, dinosaurus—

pp: Joo.

aa: Se ni sinneki mun oikeestaan piti mennä mut emmä oo sit saanu aikaseks, mut kyl mä aattelin et sinne vois mennä mut ... mut emmä oo oikeestaan käyny kauheesti, tollasis ehkä josku pienen mä oon jossain mut, en o ainakaan moneen vuoteen mut sinne mä aattelin et sinne mä voisi- , haluisin mennä kauheesti.

Edellistä pitkäkökö lainausta voi nimittäin käyttää myös omien diskursiivisten järjestystensä 'testinä': jos jokin lainauksessa tuntuu huvittavalta, se johtuu luultavimmin siitä, että lukijan omat kulttuuriset jäsennystavat noudattelevat suomalaisessa kulttuurissa edelleen hegemonisesta asemastaan kiinnipitävää 'korkeakulttuurista' diskursiivista järjestystä. Tämän diskursiivisen järjestyksen interdiskursiiviset viittaussuhteet tuovat lainaukseen hegemonisen kamppailun 'hyvien kulttuuriharrastusten' määrittelystä.

'Korkeakulttuurisessa' järjestyksessä — joka siis on (tahattomasti) minunkin kysymyssarjani takana — teatterit, konsertit ja näyttelyt on luontevaa niputtaa yhteen, jolloin niiden interdiskursiiviset viittaussuhteet ovat lähinnä 'vakiintuneen korkeakulttuurisen institutionaalisia'. Hieman karrikoiden(?) esimerkiksi teatterista puhuttaessa tämän diskursiivisen järjestyksen mukaisen puheen jäsennystavat olisivat viittaussuhteessa lähinnä Kansallisteatterin tarjontaan, konsertit RSO:n konserteihin Finlandia-talossa ja näyttelyt Ateneumin kokoelmiin.

Diskursiivinen järjestys, johon haastateltavani (16- vuotias helsinkiläinen tyttö) jäsennyksensä suhteuttaa, tuntuu kuitenkin rakentavan aivan toisenlaisten diskursiivisten muodostumien varaan. Teatterikohtaa lukuunottamatta hän ei katso tarpeelliseksi ilmaista omilla jäsennyksillään olevansa mahdollisesti tietoinen kyseisen alueen vallitsevasta 'korkeakulttuurisesta' diskursiivisesta järjestyksestä. Konserttikäynneistään puhuessaan haastateltavani tosin käyttää paljon — keskustelunalyysin termein ilmaistuna — ns. likimääräistimiä ('tollasii niinku', 'niinku jossain', 'jotain', 'mitä näit on noit' yms.) ja suojauksia ('emmä oikeestaan', 'emmä tiitä' yms.). Niiden ilmaiseman varauksellisuuden voi kuitenkin katsoa kohdistuvan siihen, että haastateltavani ensin etsii konserttityyppien jäsennystapaa ja sitten puheensa kuluessa huomaa, ettei hän nyt niin paljon ole konserteissa käynytään.

Varausten käyttö ei kyseisessä kohdassa liity siihen, että haastateltavani olisi epävarma oman jäsennyksensä kulttuurisesta 'oikeutuksesta'. Jos näin olisi, varauksellisuus ilmentäisi jäsennystavat alisteista valtasuhdetta minun jäsennystavojeni takana olevaan 'korkeakulttuuriseen diskursiiviseen järjestykseen'. Nyt haastateltavani päinvastoin käyttää omaa 'mikrovaltaansa' jäsentääkseen alueen omalla tavallaan. (Ks. Fairclough 1992a, 142, 158- 162; myös Foucault 1981).

Parhaiten haastateltavani — ja kysymyssarjani enemmän tai vähemmän pakotusti rakentaman — diskursiivisen järjestelmän erilaisuus suhteessa 'korkeakulttuuriin' tulee ilmi vastauksessa, jonka hän antaa kysymykseeni näyttelyistä. Haastateltavani käyttämässä jäsennyksessä on itsestäänselvää, että näyttelyn luonteva interdiskursiivinen viittaussuhde ovat esimerkiksi käärmenäyttelyt ja muut eläinnäyttelyt (elävien tai kuolleiden). Tätä ilmaisee kysymyksen hyväksyvä, ilman varauksia esitetty

vuoronalkuinen 'Joo'. Vuoron myöhempien varausten käyttö liittyy taas tarkemman jäsentelyn etsintään. Ainoa tekstikohta, joka voidaan tulkita jonkinlaiseksi interdiskursiiviseksi viittaukseksi 'korkeakulttuuriseen' diskursiiviseen jäsennykseen on kohta 'kylmä AATTELIN et TEATTERIS vois kyl joskus käydäki'. Ilmauksen tuottamassa jäsennyksessä teatterissa käynnillä nähdään ainakin jonkinlainen kulttuurinen arvo.

Sovelluksen ongelmat ...

Faircloughin (1992a, 50; 1993, 137) mukaan Foucault'n (1981, 92- 94) diskursiivinen, vallan produktiivista ja suhde- luonnetta korostava määritelmä ei viittaa vain siihen, että diskursseihin olisi kiinnitettävä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa enemmän huomiota vaan myös siihen, että diskurssianalyyseissä olisi kiinnitettävä enemmän huomiota valtaan. Diskursiivisen 'tapahtuman' analysointi sosiaalisena käytäntönä voi liittyä sosiaalisen organisoitumisen eri tasoihin: tilannekontekstiin, institutionaaliseen kontekstiin tai laajempaan yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Kysymykset vallasta ja ideologiasta voivat nousta esiin kaikilla kolmella tasolla.

Koska Foucault'n vallan käsite ei Faircloughin mielestä kuitenkaan korosta tarpeeksi vastarinnan mahdollisuutta (vrt. kuitenkin Foucault 1981, 95- 96), hän pitää parempana Gramscin (esim. 1971) hegemonian käsitteeseen nojautuvaa vallan analyysia. Toisaalta, vaikka Fairclough muuta väittää, hänen oma taloudellisista luokkasuhteista lähtevä perinteinen hegemonian määrittelynsä ei sellaisenaan vaikuta kovin käyttökelpoiselta.

Minusta nykyisen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen tilanteen tarkasteluun soveltuu paremmin Foucault'n vastarinnan(kin) sisältävä näkemys siitä, että valta on monensuuntaista ja läsnä kaikilla sosiaalisilla tasoilla (vrt. haastattelulainaukseni yllä) — mikä ei siis tarkoita, että valta olisi jakautunut tasaisesti. Siksi myös diskursiivisia järjestyksiä artikuloivasta hegemonisesta kamppailusta puhuminen ja kamppailun analysoiminen on mielekästä. (Vrt. Jokinen & Juhila 1991, 33- 34; myös Laclau & Mouffe 1985).

Kuten Jokinen ja Juhila (1991, 13; ks. myös Smart 1989, Williams 1988) ovat asian hyvin ilmaisseet, diskurssianalyttisen tutkimustavan kannalta käyttökelpoinen ja toimiva ydin Gramscin kehittämissä on, ettei hegemoniaa pidetä staattisena tilana, vaan jännitteisenä prosessina. Tämän ytimen ympäriltä he — niin kuin minäkin — haluavat kuitenkin riisua hegemonisen kamppailun dikotomisen luokkaluonteen. Nyky-yhteiskuntaa tutkittaessa olisi tähdellisempää korostaa hegemonisten kamppailujen moninaisuutta yhteiskunnan eri tasoilla.

Intertekstuaalisen analyysin erityinen anti vastaanottotutkimukselle voisi Faircloughin (1992b, 204) mukaan olla siinä, että se tarjoaa tekstitason perustan vastata kysymyksiin siitä, millaisia sosiaalisia voimavaroja ja kokemuksia mediatekstien tulkinnaassa hyödynnetään ja mitkä muut elämänalueet nivoutuvat ja sulautuvat tulkintaan. Uusimmassa kirjassaan Fairclough (1995) keskittyykin soveltamaan omaa lähestymistapaansa medioiden tarkasteluun. Siinä hän ei tosin tarkastele joukkoviestinnän vastaanottoa, vaan erittelee television ohjelmatekstejä diskurssianalyttisesti. Totuuden nimissä on myös sanottava, että Faircloughin kahdella sivulla kuitaamat vastaanottotutkimusten ansiot eivät osoita kovin syvällistä lähestymistavan tuntemista.

... ja rekontekstualisointi mediaetnografiaan

Faircloughin (1992a) analyysimallin soveltaminen mediaetnografiaan ei siten ole ongelmatonta. Siinä tuntuu koko ajan olevan implisiittisesti läsnä hänen erityinen kiinnostuksensa institutionaalisten diskurssikäytäntöjen tarkasteluun (eksplisiittisenä ks. Fairclough 1993). Tällöin diskursiivisen ja sosiaalisen käytännön ulottuvuuksien yhteys on kiinnostava (lähinnä) vain samanaikaisen diskursiivisen 'tapahtuman' osana. Erittely ei kohdistu diskursiivisten käytäntöjen 'kaksoiskontekstualisointiin', joka on kuitenkin hyvin selkeästi läsnä mediaetnografisessa tutkimuksessa: yhtäältä diskursiivisten käytäntöjen suhteena haastattelijan ja haastateltavan välisiin sosiaalisiin käytäntöihin, ja toisaalta diskursiivisten käytäntöjen suhteena niiden avulla merkityksellistettyihin sosiaalisiin käytäntöihin, eli mediakäytäntöihin.

Fairclough tosin viittaa tällaiseenkin mahdollisuuteen sisällyttäessään analyysiinsa diskurssin käsitteen myös 'foucaultlaisessa' merkityksessä. Hänen kolmiulotteisessa perusmallissaan mahdollisuus ei kuitenkaan ole kovin selkeästi läsnä. Havainnollisemmin diskursiivisten käytäntöjen suhdetta niiden avulla konstruoiutuihin sosiaalisiin käytäntöihin onkin mielestäni käsitteellistänyt toinen kriittisen diskurssianalyysin edustaja, Theo van Leeuwen.

Leeuwenin (1993, 204) mukaan aina kun tekstissä viitataan johonkin sen tuottamisen ulkopuoliseen sosiaaliseen käytäntöön, tämän sosiaalisen käytännön rakenne rekontekstualisoituu (vrt. esim. Bernstein 1981). Praktinen tieto sosiaalisen käytännön suorittamiseksi on ei-diskursiivisessa muodossa mutta heti kun käytännöstä kerrotaan, se rekontekstualisoituu diskurssissa (vrt. esim. Giddens 1984). Rekontekstualisointi voi tarkoittaa esimerkiksi seuraavaa: sosiaalisen käytännön elementtien järjestys voi muuttua, joitain elementtejä voi jäädä pois ja jotain voidaan lisätä, etenkin arvioinnin ja legitimoinnin vuoksi; joitain elementtejä voidaan myös korvata toisilla.

Rekontekstualisoinnin käsitteen tärkeys vastaanottotutkimukselle käy selvästi ilmi seuraavasta, oman haastatteluaineistoni lainauksesta. Pelkkään haastatteluaineistoon nojautuva 'etnografi' ei tietenkään voi tietää, mitä kaikkea haastateltava sosiaalisista käytännöistään puhuessaan muuttaa tai jättää pois. Lainauksessa täysin ilmeistä rekontekstualisointia sen sijaan käytetään tyyllisenä tehokeinona, jonka avulla haastateltavani (17-vuotias helsinkiläinen poika) ironisoi yhtä suomalaisen(kin) kulttuurin keskeistä jäsennystä, 'juonellisuuden vaatimusta'.

pp: Joo no palataan sit takasin tohon, teeveeseen eli sä olit puhumas siitä, et, ne uutiset mitä sä melkeen teeveestä katot on sit ne, Huomenta, Suomen uutiset niin, milläs tavalla sä niitä sitte katselet että.. onks se jotenki sit siinä PÄÄLLÄ vai, vaan se tv [vai, asettauduksä oikeen siihen?]

oo: [Joo tai, se on niinku ihan normaali aamurutiini et, [meen sii—

pp: [Nii kerro sun, normaali aamurutiini [sit siin samalla.

oo: [Nii et mä, mä tuun alakertaan ku mä oon nukkunu hyvin yöni ja, (molemmat naurahtavat) (naureskellen) sitte mä—

pp: (nauraen) Aina, vai?!

oo: Joo, et ei mul kyl kauhee pitkät yöunet yleensä o ja, sit tota, mutsi on tehny puuroo mä

otan sen puurolautasen siitä ja, istun telkkarin ääreen laitan sen päälle et, ku ei o, ei aamul o kyl mitää tekemist, mä sit katon sitä telkkaria ja, katon aamu- uutiset katon, Väiski Vemmelsäären ja, sit mä yleensä nukahdan siihen. Mut mä laitan aina heti ku mä istun siihen telkkarin ääreen mä laitan kellon herätykselle et, just siihe aikaan et mä ehdin just bussiin ku mä yleensä aina nukahdan siihe.

Haastateltavani ulottaa lainauksessa 'juonellisuuden vaatimuksen' omaan vastaukseensa asti ja aloittaa aamuruutineistaan kertomisen tarinan muodossa, ikään kuin 'oli pa kerran' - aloitusta ironisoiden ilmauksella 'Mä tuun alakertaan ku mä oon nukkunu hyvin yöni'. Ilmaus saa sekä haastateltavani että minut nauramaan, mikä osoittaa, että me molemmat tulkitsimme ilmauksen ironiseksi. Lainaus on myös hyvä osoitus kulttuuristen jäsenyyksien hegemonisista kamppailuista eli siitä, kuinka diskursiivisissa käytännöissä jäsenyyksiä paitsi uusinnetaan myös muunnetaan, esimerkiksi sijoittamalla ne ironiseen kontekstiin.

Toinen, tosin Faircloughin (1992a) itsensäkin myöntämä ongelma analyysimallissa nousee diskursiivisten järjestysten osalta esiin silloin, kun oman työni tavoin liikutaan kulttuurisen tason kontekstissa. Jonkin tietyn instituution tarkastelussa diskursiivisen järjestyksen voi vielä olettaa olevan jollain tavalla empiirisesti tuotettavissa. Kulttuurisen tason tarkasteluissa tulkinnessa täytyy aina tyytyä aikaisempien tutkimusten antamiin vihjeisiin diskursiivisista järjestyksistä ja 'omaan kompetenttiuteensa kulttuurin täysivaltaisena jäsenenä', niin kuin kulttuuritutkimuksessa on perinteisesti tavattu tulkintoja perustella.

Oman tarkasteluni lähtökohtana on suomalaisessa kulttuurissa vallitseva jännite, hegemoninen kamppailu, joka on syntynyt kulttuurituotannon 'postmodernien' piirteiden (teknologiset muutokset, yleisradiomonopoliin murtuminen, ylikansalliset tuotantoyhtiöt, jakelujärjestelmät ja - markkinat yms.) ja kulttuurituotannon kulutusta arvottavan 'korkeakulttuurisen' diskursiivisen järjestyksen 'modernien' piirteiden välille. Tämä kulttuurin muutosta ilmentävä jännite kristalloituu nuorten mediakäytäntöihin suhtautumisessa. Valistuksen perinteen mukaisesti binaarisiiin oppositioihin perustuva (vrt. Derrida 1976) 'korkeakulttuurinen' diskursiivinen järjestyks näkee hyvänä kirjallisen kulttuurin, kotimaisen tuotannon ja realistiset lajityypit⁴ (ks. esim. Alasuutari 1991; Eskola 1991; Jokinen 1989; Liikkanen 1995; Roos 1989).

'Tilastollinen keskiarvonuori' näyttää kuitenkin suosivan juuri vastakkaista, eli audiovisuaalista kulttuuria, ulkomaista (lue anglo- amerikkalaista) tuotantoa ja fiktiivisiä lajityyppejä (ks. esim. Liikkanen & Pääkkönen 1991). Onkin kiinnostavaa nähdä, miten 'aikuisuuden kynnyksellä olevat' haastattelemani 16- 18 - vuotiaat nuoret 'neuvottelevat' suhdettaan edellä kuvaamaani hegemoniseen kamppailuun; miten he mahdollisesti uusintavat ja muuntavat 'korkeakulttuurista' diskursiivista järjestystä niin diskursiivisissa käytännöissään kuin niiden rekontekstualisoimissa mediakäytännöissään.

Faircloughin kriittinen diskurssianalyysi laajentaa mediaetnografian analyysihorisonttia kahteen suuntaan: entistä tarkempaan tekstianalyysiin ja (taas takaisin) laajempaan rakenteelliseen analyysiin. Mallin soveltaminen ei luonnollisestikaan poista tulkinnan ongelmaa, mutta kuten Fairclough mainostaa, se tarjoaa tekstuaalisen tason työkaluja tulkintojen puolustamiseen.

Viitteet

1. Esim. Geertz 1973; Clifford & Marcus 1986; Ang 1989; Gray 1988; Walkerdine 1986.
2. Suomen kielessä ehkä hieman sekaannuttavasti Fairclough käyttää diskurssin käsitettä myös pelkästään 'foucaultlaisessa mielessä' (joka korostaa, tiedon, vallan ja sosiaalisten käytäntöjen kytkeytymistä toisiinsa) viitatessaan yhteen diskursiivisia järjestyksiä muodostaviin, enemmän tai vähemmän itsenäisiin elementteihin. Muut elementit ovat diskurssin lisäksi genre, tyyli ja rekisteri (ks. tarkemmin Fairclough 1992a, 125- 128). Englannin kielessä sekaannusta ei synny, koska 'lingvistiksessä' merkityksessä hän käyttää diskurssi- sanaa ilman artikkelia ja 'foucaultlaisessa' artikkelin kanssa. Sekaannuksen välttämiseksi minä käytän artikkelissa käsitettä 'kulttuuriset jäsenyykset', kun tarkoitan diskurssia lähinnä 'foucaultlaisessa' mielessä.
3. Myös tässä Faircloughin näkemys eroaa Foucault'n näkemyksestä. Hän hyväksyy Foucault'n ajatuksen, että sekä 'objektit' että 'sosiaaliset subjektit' muotoutuvat diskursiivisissä käytännöissä. Faircloughin mukaan diskursiivisia käytäntöjä kuitenkin kahlitsee niiden sijoittuminen materiaaliseen todellisuuteen ja siten myös non- diskursiivisesti rakentuneisiin sosiaalisiin subjekteihin ja objekteihin (ks. tarkemmin Fairclough 1992a, 60).
4. Tässä yhteydessä lähinnä merkityksessä 'mitä on oikeasti tapahtunut, voisi tapahtua tai olisi voinut tapahtua tavallisen ihmisen arjessa'.

KIRJALLISUUS

- Alasuutari, P. (1991) Tv- ohjelmien arvohierarkia katsomistottumuksista kertovien puhetapojen valossa. Teoksessa: Kytömäki, J. (toim.) Nykyajan sadut. Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 232- 285.
- Alasuutari, P. (1993) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Ang, I. (1989) Wanted: Audiences. On the Politics of Empirical Audience Studies. Teoksessa: Seiter, E., Borchers, H., Kreutzner, G., & Warth, E.- M. (eds.) Remote Control. Television, Audiences and Cultural Power. London: Routledge, 96- 115.
- Ang, I. (1990) Culture and Communication: Towards an Ethnographic Critique of Media Consumption in the Transnational Media System. *European Journal of Communication* vol. 5(1991):2/3, 239- 60.
- Authier- Révuz, J. (1982) Hétérogénéité montréalaise et hétérogénéité constitutive: éléments pour une approche de l'autre dans le discours. *DRLAV* 32 (82).
- Bakhtin, M. (1986) *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin: University of Texas Press.
- Bernstein, B. (1981) Codes, modalities and the process of cultural reproduction: a model. *Language in Society* 10(1981), 327- 367.
- Button, G. & Lee, J.R.E. (1987) *Talk and Social Organization*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Clifford, J. & Marcus, G.E. (eds.) (1986) *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University California Press.
- Comer, J., Richardson, K. & Fenton, N. (1990) *Nuclear Reactions: Form and Response*. Teoksessa: 'Public Issue' Television. London: John Libbey.
- Derrida, J. (1976) *Of Grammatology*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Eskola, K. (1991) Kirjallisuus ja audio- visuaalinen kulttuuri kommunikaationa. Teoksessa: Kytömäki, J. (toim.) Nykyajan sadut. Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 143- 192.
- Fairclough, N. (1992a) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1992b) Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse & Society* vol. 3(1992):2, 193- 217.
- Fairclough, N. (1993) Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: the universities. *Discourse & Society* vol. 4(1993):2, 133- 168.
- Fairclough, N. (1995) *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Foucault, M. (1972) *The Archaeology of Knowledge*. London: Tavistock Publications.

- Foucault, M. (1981) *The History of Sexuality*, vol 1. An Introduction. Harmondsworth: Penguin Books.
- Geertz, C. (1973) *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Gillespie, M. (1995) *Television, Ethnicity and Cultural Change*. London: Routledge.
- Gramsci, A. (1971) *Selections from the Prison Notebooks*. Translated & edited by Quintin Hoare and Geoffrey & Nowell-Smith. London: Lawrence and Wishart.
- Gray, A. (1988) *Reading the Readings. A Working Paper*. Paper presented to the Third International Television Studies Conference. London.
- Hakulinen A. (toim.) (1989) *Kieli 4. Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hall, S., Hobson, D., Lowe, A. & Willis, P. (eds) (1980) *Culture, Media, Language. Working Papers in Cultural Studies 1972- 79*. London: Hutchinson.
- Halliday, M. A. K. (1978) *Language as Social Semiotic*. London: Edward Arnold.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1991) *Diskursseja rakentamassa. Näkökulmia sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen. Sosiaalipolitiikan laitos, tutkimuksia, sarja A, nro 2*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jokinen, K. (1989) *Lukijalle ei saa valehdella. Totuudellisuuden vaatimus yhdistää suomalaista lukemiskulttuuria*. Teoksessa: Ihonen, M. (toim.) *Kirjallisuuden kentillä. Kirjoituksia kirjallisuuden sosiologiasta ja reseptiosta. Acta Universitatis Tamperensis, ser A, vol 270*. Tampere: Tampereen yliopisto, 33- 61.
- Kivikuru, U. (1995) *Valta vai teksti — vai valtaisa teksti*. *Tiedotustutkimus* 18(1995):1, 2- 3.
- Kristeva, J. (1986) *Word, dialogue and novel*. Teoksessa Moi, T. (ed.) *The Kristeva Reader*. Oxford: Basil Blackwell, 34- 61.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985) *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Leino, P. & Kalliokoski, J. (toim.) (1986) *Kieli 1*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Liikkanen, M. (1995) *Culture Consumption in Finland: Distinctive Characteristics*. Paper presented at the 12th Nordic Conference of Mass Communication Research.
- Liikkanen, M. & Pääkkönen, H. (1993) *Arjen kulttuuria. Vapaa- aika ja kulttuuriharrastukset vuosina 1981- 1991*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Maigneueau, D. (1987) *Nouvelles Tendances en Analyse du Discours*. Paris: Hachette.
- Morley, D. (1991) *Where the Global Meets the Local*. *Screen* 32(1991):1, 1- 15.
- Morris, M. (1988) *Banality in Cultural Studies*. *Block* 14(1988), 15- 25.
- Ochs, E. (1979) *Transcription as theory*. Teoksessa: Ochs, E. & Shieffelin, B. (eds) *Developmental Pragmatics*. New York: Academic Press.
- Peräkylä, A. (1992) *Toiminta, rakenne ja intersubjektiviteetti keskusteluanalyyseissa*. *Sociologia* 29(1992):4, 264- 276.
- Potter, J. & Wetherell, M. (1987) *Discourse and Social Psychology: beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications.
- Roos, J. P. (1989) *Suomalainen televisio: Arkielämää, uhkaa ja vapautumista*. Teoksessa: Heikkinen, K. (toim.): *Elämää kuvavirrassa. Televisio suomalaisissa elämäntavoissa*. Helsinki: Painokaari Oy, 36- 92.
- Sacks, H., Schegloff, E. & Jefferson, G. (1974) *A simplest systematics for the organization of turn-taking in conversation*. *Language* 50(1974), 696- 735.
- Smart, B. (1989) *The Politics of Truth and the Problem of Hegemony*. Teoksessa: Hoy, D.C. (ed.) *Foucault — A Critical Reader*. Oxford: Basil Blackwell.
- Steedman, C. (1992) *Culture, cultural studies and the historians*. Teoksessa: Grossberg, L., Nelson, C. & Treichler, P. (eds) *Cultural Studies*. London: Routledge.
- Stubbs, M. (1983) *Discourse Analysis*. Oxford: Basil Blackwell.
- Suoninen, E. (1993) *Mistä on perheenäidit tehty. Haastattelupuheen analyysi*. Teoksessa: Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysejä aakkoset*. Jyväskylä: Vastapaino, 111- 150.
- Van Leeuwen, T. (1993) *Genre and field in critical discourse analysis: a synopsis*. *Discourse & Society*, vol. 4(1993):2, 193- 223.

- Walkerdine, V. (1986) Video Replay: Families, Films and Fantasy. Teoksessa Burgin, V., Donald, J., & Kaplan, C. (eds) Formations of Fantasy. London: Methuen, 167- 199.
- Williams, R. (1988) Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus. Jyväskylä: Vastapaino.
- Wittgenstein, L. (1981) Filosofisia tutkimuksia. Porvoo: Wsoy.

Numeron kirjoittaja

- Alatalo, Marja, YKT, tutkija, Tampereen yliopisto
- Hujanen, Taisto, YTT, vs. apulaisprofessori, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos
- Liikkanen, Mirja, tutkija, Tilastokeskus
- Näränen, Pertti, YTK, suunnittelija, Tampereen yliopisto
- Valo, Maarit, FT, vs. professori, Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos
- Valaskivi, Katja, YTK, tutkija Tampereen yliopisto